

והרי אם זה כל טעם החילוק שזו חוזרת וזה אינו חוזר, אם כן **לקנסיה טפי** חד בלבד [נקנסו בבהמה גסה בחלק אחד בלבד יותר מאשר בעבד], דהיינו פי אחד עשר מדמיה, שכאשר תחזור הבהמה אליו, יהיה הקנס פי עשרה מדמיה כאשר בעבד, אך מה טעם לקונסו לפדותה פי מאה מדמיה, בשל חילוק החזרה!?

אלא מכח קושיא זו מבאר הגמרא חילוק אחר שיש לומר בין עבד שאין קונסין אותו אלא עד עשרה בדמיו, ואילו את הבהמה עד מאה בדמיה:

עבד הנמכר לגוי מילתא דלא שכיחא [דבר שאינו מצוין] הוא, **ומלתא דלא שכיחא לא גזרי ביה רבנן** [אין חכמים עושים גזירות בדבר לא מצוין].⁽¹⁷⁾

בעא מיניה רבי ירמיה מרבי אסי:

מכר עבדו לגוי, ומת, מהו שיקנסו את בנו אחריו, לפדותו⁽¹⁸⁾ בכסף שירש מאביו?

מפרשת הגמרא ביתר ביאור את הספק, ודנה בדמיון ספק זה לספיקות דומים שנסתפקו בעלמא:

א. ואפילו **אם תימצוי לומר** כאותו צד באיבעיא שנסתפקה הגמרא בבכורות לד ב:

צרים [פגם, חתך מעט] הכהן את **אוזן הבכור**, ועשאו בעל מום שיכול הוא לשוחטו ולאוכלו, **ומת, קנסו בנו אחריו**, שלא ישחוט את הבכור על סמך מום זה, כשם שקנסו את אביו שלא ישחוט עליו, ומשום שעבר על הכתוב [ויקרא כב כא]: "כל מום לא יהיה בו", שהוא איסור להטיל מום בקדשים.

מכל מקום לא תפשוט מזה לעניננו, שיקנסו אף את בנו אחריו לפדותו; כי יש לומר: שאני התם **משום דאיסורא דאורייתא היא** שעבר אביו, **אבל הכא הרי איסורא דרבנן** בעלמא עבר אביו כשמכרו.

ב. ואפילו **אם תימצוי לומר**, כאותו צד ב-תמ

באיבעיא שנסתפקו במועד קטן י א גבי מי שהיתה לו מלאכה לעשות, שהיה יכול להתחילה ולסיימה קודם חול המועד, או לא להתחילה כלל עד לאחר חול המועד —

ואילו הוא **כוון מלאכתו במועד**, שהתחיל לעשותה סמוך למועד, כך, שאם לא יסיימה במועד, יהא זה "דבר האבד" שמותר לעשותו מעיקר הדין בחול המועד, **ומת**

הגמרא מסתפקת אם מכרו חוץ משבתות וימים טובים, אם קונסים אותו; ומיהו לפי מה שכתב ה"חת"ם סופר" הובא בהערה שם, שזה עצמו הוא ספק הגמרא, ניחא יותר.

18. כן פירש רש"י כאן, ובבכורות לד ב; אבל במועד קטן יג א מבואר ברש"י, שהנידון אינו לענין פדיה, אלא לענין הדין שאינו יכול להשתעבד בו, ובזה הוא שנסתפקו אם גם בנו אסור להשתעבד בו.

ולמדנו מדברי רש"י שם, שחכמים לא הפקיעו את זכויותיו הממוניות של המוכר בעבד, אלא שאסרוהו מלהשתעבד בו, שאם לא כן אי אפשר שלא יקנסו בנו אחריו.

17. מצינו בכמה מקומות שבמילתא דלא שכיחא אין גוזרים כלל, אבל שיגזרו אף במילתא דלא שכיחא, אלא שיגזרו בשיעור פחות הוא חידוש.

האם לדידיה לאב שמכרו הוא שקנסו רבנן, והא ליתיה [והרי כבר אינו, שמת].

או דילמא: לממוניה [לממונו של האב] קנסו רבנן שיפדו את העבד מהם, (3) והא איתיה [והרי הנכסים לפנינו].

אמר ליה רבי אסי לרבי ירמיה: תניתוה, כבר למדנו דין זה במשנה במסכת שביעית:

המשנה הבאה מתבארת על פי דברי רש"י במועד קטן יג א.

שדה שנתקווצה בשביעית, שנטל ממנה

קודם המועד, לא קנסו בנו אחריו להמנע מלעשותו במועד, (1) כשם שקנסו את אביו משום שכוון מלאכתו למועד.

לא תפשוט משם לענינו; כי יש לומר:

שאני התם משום דלא עבד האב איסורא [לא עשה האב איסור], כלומר: הרי מת אביו קודם המועד, ועדיין לא הגיע לידי איסור, ולא חל עדיין שום דין. (2)

אבל הכא שכבר חל על אביו חיוב לפדותו, מאי דין בנו?

ולא בא לידי איסור.

וביאור הענין הוא: שלא שייך לומר שאסרו חכמים לכוין מלאכתו למועד, כי מה איסור שייך בזה קודם המועד, כי אין הוא עושה פעולה שתכריחנו לסיים במועד, אלא שגורם לעצמו היתר לעשותו במועד, ולא שייך לומר שעשה איסור; וזה הוא שאמרו בגמרא: "דלא עבד איסורא".

והיות ולא עשה האב איסור, אם כן ממילא שכל עיקר התקנה היא במועד עצמו שלא יסיימנה, ואם כן עדיין לא חל הדין, ולכן לא קנסו את בנו אחריו, כי מה פשע הבן שיטילו עליו איסור; מה שאין כן בענינו שכבר חל הדין, יש לומר שקנסו אף את בנו.

ב. יש לעיין לפי משמעות רש"י במועד קטן כמבואר בהערה לעיל, איך יתבאר מה שאמרו כאן "לא עבד איסורא"?

3. כן הוא הפירוש בהכרח לשיטת רש"י כאן ובכורות שהנידון הוא לענין פדיה, אבל לשיטת רש"י במועד קטן, שהנידון הוא לענין איסור ההשתעבדות בעבד, ניחא יותר דברי הגמרא.

1. כן נראה לפי פירושו של רש"י כאן, שפירש את הנידון במת קודם המועד, וכן פירש בכורות לד ב.

אבל מרש"י במועד קטן יב ב נראה שהוא מפרש את הנידון באופן אחר; ששינוי במשנה שם: "ובלבד שלא יכוין את מלאכתו במועד, וכולן אם כיונו מלאכתן במועד יאבדו", ופירש רש"י שאסור ליהנות מהן, והיינו, שאם הגיע המועד ועבר ועשה מלאכה, אותה מלאכה מאבדין אותה ממנו ומפקירין אותה לכל [שו"ע]; ובגמרא שם: "כיון מלאכתו במועד ומת, מהו שיקנסו בנו אחריו", ופירש רש"י: "לבניו נמי יהא אסור אותה מלאכה, דכיון דכוון מלאכתו במועד, דין הוא שיהו אסורין ליהנות ממנה כשם שהיה אביהם קיים", ואם כן משמע שהנידון הוא באופן שכבר עשה האב את המלאכה במועד שהיתה אסורה עליו.

ולפירוש רש"י כאן, צע"ק למה הביא את מה ששינונו שם: "וכולן אם כיונו מלאכתן במועד יאבדו"?

2. א. נתבאר על פי רש"י, שכתב: "התם הוא דלא עבד אבוה איסורא, שהרי מת קודם המועד,

קוצין וברקנין שהיו תלושין ומפוזרין בה (4) כדי ליפותה, ואסור לעשות כן בשביעית מדרבנן, הרי זו תיזרע למוצאי שביעית, ולא קנסוהו חכמים שלא ליהנות ממלאכה שעשה באיסור בשביעית, היות ואין זו עבודה חשובה.

אבל נטייבה השדה בשביעית, שזיבלה על ידי שהביא לה זבל ממקום אחר, ואסור לעשות כן מדרבנן, או שנדיירה, שהביא לשם דיר של בהמות וזיבלוה, היות ועבודה חשובה היא, קנסוהו חכמים ולא תזרע השדה למוצאי שביעית. (5)

ואמר רבי יוסי ברבי חנינא: נקטינן [מסורת מאבותינו מנהג מרבותינו]:

היטיבה האב לשדה בשביעית, ומת, הרי בנו זרעה, ולא קנסו את בנו אחריו.

אלמא, הרי מוכח שלדידיה [לעובר עצמו]

קנסו רבנן, ואילו לבריה [לבנו של העובר] לא קנסו רבנן.

ואם כן, אף לגבי מכירת עבד, לדידיה בלבד קנסו רבנן, אבל לא קנסו את בנו אחריו.

אמר אביי: נקטינן, נוקטים אנו הלכה למעשה:

טימא טהרות של חבירו — וחייב הוא לשלם אם עשה כן במזיד — ומת, לא קנסו רבנן בנו אחריו לשלם, ואפילו מקרקעות שירש מאביו שמשלם הוא בהן את שאר חובותיו של אביו.

מאי טעמא?

”חיוק שאינו ניכר [כגון טומאה לטהרות, שאינה ניכרת בהן], לא שמיח חיוק” הוא מן הדין, ואינו חייב לשלם, וקנסא דרבנן בעלמא היא שחייב הוא לשלם, וכדי שלא

זה נתבאר בפנים; ובתוספות נראה שהבינו אף בדבריו כאן, שהכל הוא איסור דרבנן.

ולשון רש”י בבכורות לד א הוא: “שדה שנתקוצה: שנטל קוציה ממנה שהיו תלושין ומפוזרין בה, תזרע למוצאי שביעית: “דליכא למיקנס מידי, דהא לא עבד בשביעית עבודה חשובה”, ונראה מדבריו, שטעם החילוק הוא, כי בנתקוצה אין הוא משבח את השדה לזריעה, וכלשון רש”י כאן “כדי ליפותה”, ולכן לא קנסוהו, שגדר הקנס הוא, שלא ליהנות ממה שעשה בשביעית, וזה אינו נהנה מן העבודה, אם כי השדה יפה היא יותר; מה שאין כן בעבודות אחרות, שהקרקע נעשית ראויה לזריעה על ידי עבודת הקרקע, בזה קנסוהו, שלא ייהנה ממה שעשה בשביעית.

ויתכן עוד לפרש, שאף כשנטל קוצים

4. רש”י בכורות לד א; וכן כתבו התוספות כאן, שלא נאמר דין זה אלא בתלושין ולא במחוברין, וכתבו את הטעם משום שבמחוברין הוא איסור דאורייתא.

5. כתב רש”י כאן, בד”ה שנתקוצה: “ואין זו עבודת קרקע מן התורה, לא קנסוהו, ותזרע למוצאי שביעית”; ובר”ה נדיירה, כתב: “עבודת קרקע היא, וקונסין אותו”, ומשמע לכאורה מלשונות רש”י, ש”נטייבה או נדיירה” עבודת קרקע היא מן התורה, וזה טעם החילוק שבין העבודות.

אבל ברש”י במועד קטן דף יג א מבואר, שכל העבודות האלו אינן אסורות מן התורה, אלא שייפוי הקרקע אינה עבודה חשובה, ולא קנסוהו, מה שאין כן בנטייבה או נדיירה, ועל פי

יהא כל אחד הולך ומטמא טהרותיו של חברו.

ואם כן לדידיה קנסוהו רבנן, ואילו לבריה לא קא קנסו רבנן.

שנינו במשנה: המוכר עבדו לגוי או לחוצה לארץ, יצא בן חורין:

תנו רבנן: המוכר עבדו לחוצה לארץ, יצא לחירות, וצריך גט שחרור מרבו שני שהרי קנוי הוא לו לגופו.

רבי שמעון בן גמליאל אומר: פעמים שיצא העבד לחירות על ידי מכירה לחוצה לארץ, ופעמים שלא יצא העבד לחירות.

כיצד? — אמר (6) המוכר: "פלוגי עבדי מכרתיהו לפלוגי אנטוכי [איש אנטוכיא]", הרי זה לא יצא לחירות, כי "אנטוכי" לא משמע אלא שנולד באנטוכיא, אך לא משמע שדר שם, ולכן אפילו אם הוליכו הקונה לחוץ לארץ לא יצא העבד ממנו לחירות, כי יש לומר שדעתו לחזור.

אבל אם אמר המוכר: "פלוגי עבדי מכרתיהו לאנטוכי שבאנטוכיא", הריזה יצא, כי לשון זו משמע, שאנטוכי מאנטוכיא הוא, ואם כן מסתמא יוליכנו עמו לשם, ולכן יצא לחירות.

ומקשינן עלה: והא תניא בברייתא אחרת: אם אמר המוכר: "מכרתיהו לאנטוכי", הרי זה יצא לחירות. ורק אם אמר "פלוגי עבדי מכרתיהו לאנטוכי השרוי בלוד [שבארץ ישראל]", אז הוא שלא יצא.

ומשנינן: לא קשיא.

הא — הברייתא ששנינו בה "מכרתיהו לפלוגי אנטוכי, לא יצא" — היינו בכגון דאית ליה [יש לו לאותו אנטוכי] ביתא בארץ ישראל [בית בארץ ישראל], ולכן לא יצא לחירות.

ואילו הא — הברייתא ששנינו בה: "מכרתיהו לאנטוכי, יצא" — היינו בכגון שאין לו לאותו אנטוכי בית בארץ ישראל, ואף על גב דאית ליה אושפיזא [אכסניא] בארץ ישראל.

במסכת יבמות סו א איתמר: אשה המכנסת שום לבעלה, שהכניסה לו נכסי צאן ברזל, אשר הבעל שם את ערכם בשעה שמכניסה אותם אליו, ומקבל על עצמו בחיוב כתובתה לשלם לה שומא זו כשימות או יגרשנה, בין אם יתייקרו או יושבחו הנכסים, ובין אם יזולו או יאבדו הנכסים.

וכשגירשה בעלה, היו הכלים או הקרקעות שהכניסה, עדיין קיימים, הרי אם היא אומרת: כלי שהכנסתי אותם עצמם אני נוטלת לפי הערך של החיוב שהתחייבת לי עבורם בכתובתי, ואיני נוטלת דמים; והוא אומר: רק דמים אני נותן, כמו שקבלתי עלי בשומא בחיוב כתובתך עבור נכסי צאן ברזל, ומאז הן באחריותי ושלי הן, ואיני חפץ ליתן אותם עצמם.

רב יהודה אמר: הדין עמה ותטול כליה; ורבי אמי אמר: "הדין עמו".

ולכן לא אסרו את השדה, מה שאין כן בזבל.

6. ראה מה שכתב בזה הרש"ש.

וברקנים הרי הוא מועיל לשדה לזריעה, אלא שהיות והקוצים והברקנים היו תלושים, ואם כן אין כאן תועלת בגוף השדה אלא דבר חיצוני,

[שהוא משתעבד בהם למלאכתו], כדיריה דמו [כשלו הם חשובים].

ו**תיבעי למאן דאמר הדין עמו**: האם נאמר **כיון דהדין עמו**, כדיריה דמו [כשלו הם חשובים].

או דילמא כיון דלא קני ליה לגופיה של עבד לגמרי, שהרי אם אינו נותן לה כסף, ורוצה לתת לה שוה כסף, אינו יכול לדחותה ולתת לה שוה כסף אחר, אם אותם הדברים שהכניסה לו עדיין הם קיימים; וגם היתומים צריכים להחזיר נכסים אלו שהכניסה, אף שלתשלום חוב אחר של אביהם, אין הם צריכים לתת ממטלטלין שירשו מאביהם, [מאירי], ואם כן כדיריה דמו [כשלה הם חשובים].⁽⁸⁾

ומסקינן: תיקו.

אמר רבי אבהו: שנה לי רבי יוחנן: עבד שיצא אחר [עם] רבו לפוריא [היא ארם

בעי רבי ירמיה: בן בבל שנשא אשה בארץ ישראל, והכניסה לו בכתובתה עבדים ושפחות כ"נכסי צאן ברזל", ודעתו לחזור לבבל, מהו שתיחשב הבאת העבדים לבעל בתורת "נכסי צאן ברזל" כמכירת עבדים לבן חוצה לארץ?

ומבאר הגמרא: **תיבעי ספק זה הן למאן דאמר אשה התובעת בשעת גירושין מבעלה, ששייב לה את אותם הדברים שהכניסה לו בכתובתה — הדין עמה.**

ואף **תיבעי ספק זה למאן דאמר הדין עמו**, ואינו חייב לתת לה דוקא אותם הדברים שהכניסה לו, ודי לו שיתן לה כסף כפי הערך ששמו אותן דברים בשעת הנישואין.

תיבעי למאן דאמר הדין עמה: האם נאמר **כיון דהדין עמה**, כדיריה דמו [כשלה הם חשובים].

או דילמא כיון דמשעבדי ליה לפוריא⁽⁷⁾

והניח את אותם הדברים שהכניסה לו, אין הם יכולים לומר: אנו אין לנו אלא מטלטלים מאבינו, ומטלטלי דיתמי לבעל חוב לא משתעבדי, ועל פי זה נתבאר בפנים.

ב. כתב רש"י: "דלא קנו ליה לגופיה, דאי מיית או מגרש לה הדרי לה", והדברים תמוהים לפום ריהטא, שהרי אנו עוסקים למאן דאמר "הדין עמו", וראה מה שכתבו בביאור דבריו, הרמב"ן והר"ן, וראה מה שכתב המהרש"א בביאור דבריו.

ג. כתב רש"י, שספק הגמרא הוא, משום דקיימא לן כתובות צה ב "בעל בנכסי אשתו לוקח הוי", וצריך ביאור, שהרי שם הנידון אינו לענין נכסי צאן ברזל.

ד. ראה עוד מה שכתב בסוגיא זו הרש"ש,

7. כתב המאירי: לשון הגמרא "משעבדי ליה לפוריא" אינו מדוקדק, שהרי ב"נכסי צאן ברזל" אנו עוסקים, שאם פחתו או הותרו העבדים הרי הריוח או הפסד הם שלו, "אלא שמאחר שהיא נוטלתם, וכן אין לבעלה רשות למוכרם לכתחילה, הוא קוראו כעין "תשמיש פירות"; וראה הערה 8 אות ד.

8. א. כתב המאירי: "ועיקר הפירוש, שאף על פי שהדין עמו, ויכול לומר דמים אני נותן, מכל מקום כל שאינו נותן לה דמים ורוצה להכניס לה שום [נראה, שהכוונה היא שרוצה להחזיר לה שוה כסף] והיא רוצה לקבלם, אינו יכול לדחותה אצל אחרים, וכן כתבו חכמי הדורות שאינם נעשים מטלטלין אצל בניו, כלומר: אם מת

צובה שהיא כחוצה לארץ לענין מכירת עבדים, (9) והוא הדין לשאר חוץ לארץ], ומכרו שם רבו לאחד מתושבי המקום – הרי זה העבד יצא לחירות.

ואף על פי שמתחילה יצא העבד מדעתו ולא על ידי האדון, שהרי לא היה יכול האדון לכופו לצאת לחוצה לארץ; (10) מכל מקום קנסו את האדון שיצא העבד לחירות.

ומקשינן עלה: התני רבי חייא: עבד שיצא אחר רבו לסוריא איבד העבד את זכותו להשתחרר מהאדון!?

ומשינן: לא קשיא:

כאן – בברייתא ששינונו בה: יצא לחירות – שהיתה דעת רבו לחזור, וכשיצא העבד לחוצה לארץ על דעת לחזור הוא שיצא, ונמצא שכשמכרו האדון בחוצה לארץ הרי הוא כמוציאו מארץ ישראל לחוץ לארץ.

כאן בברייתא ששינונו בה: איבד העבד את זכותו – שאין דעת רבו לחזור, ונמצא שכשיצא העבד מעצמו, על דעת שלא לחזור יצא, ואם כן אין האדון מוציא אותו מארץ ישראל לחוץ לארץ, אלא הוא הוציא את עצמו.

ומסייעת הגמרא לזה: והתניא [בניחותא]: יוצא העבד אחר רבו לסוריא.

וקודם סיום הסייעתא, תמהה הגמרא על לשון הברייתא:

וכי "יוצא" העבד, דמשמע לא סגי דלא נפיק [שחייב העבד לצאת עם רבו]!?

והרי אין הדבר כן, כי כך תנן [כתובות קי ב:]: "את [הכל מעלין [כופה האדם לעלות עמו] לארץ ישראל, ואין הכל מוציאין [מארץ ישראל לחוץ לארץ];" ו"הכל" לאתויי עבדים.

אלא כך תשנה את הברייתא: יצא העבד אחר רבו לסוריא, ומכרו רבו שם, אם רצה רבו כשיצא מארץ ישראל לחזור, כלומר: על דעת כן יצא, כופין אותו לשחררו.

ואם אין דעת רבו לחזור, אם לא היתה דעתו לחזור כשיצא, אין כופין אותו.

אמר רב ענן: שמעית מיניה דמר שמואל תרתי, בשני דברים שמעתי משמואל שפסק בהם הלכה:

חדא: בהך, בדין המוכר עבדו לחוץ לארץ, (11) [מה יעשו במעות, וכדמפרש ואזיל].

ואידך: בהא דאיתמר:

9. כמבואר לעיל ח א; וראה ברמב"ם [עבדים ח ו], שכתב: "והמוכר עבדו לסוריא ואפילו לעכו ממוכר לחוצה לארץ".

10. כמבואר במשנה כתובות קי ב המובאת בגמרא בהמשך.

11. רש"י לא הזכיר כאן, אלא מכירת עבד לחוץ

ולדבריו נידון הגמרא הוא גם על נכסי מלוג, וראה מה שכתב המאירי על הפירוש שיש מפרשים בגמרא שהנידון הוא על נכסי מלוג.

ומיהו פשוט לשון הרמב"ם [עבדים ח ז] משמע שהוא מפרש את הספק בנכסי מלוג, וראה עוד בחידושי חת"ם סופר ד"ה כיון, וצריך תלמוד.

א. המוכר את שדה אחוזתו [שדה שירשה מאבותיו, שהיא בחזקת משפחתו משעת חלוקת ארץ ישראל בימי יהושע], הרי היא שבה ביובל לבעליה, שנאמר "בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו".

ב. המוכר שדהו בשנת היובל עצמה:

רב אמר: מכורה היא ויוצאה מיד, והלוקח איבד את מעותיו, שהרי היתה מכירה.

ושמואל אמר: אינה מכורה כל עיקר. וטעמו משום קל וחומר: ומה שדה שהיא כבר מכורה הרי היא יוצאת עכשיו, זו שעדיין אינה מכורה, אינו דין שלא תימכר כלל.

בחדא מדינים אלו, שמעתי משמואל דהדרי זביני [מעות המקח חוזרים ללוקח].⁽¹²⁾

ובחדא מדינים אלו שמעתי שלא הדרי זביני [אין חוזרים מעות המקח ללוקח].

ולא ידענא הי מינייהו [איזה מהם] הוא זה שפסק בו כך, ובאיזה מהם הוא שפסק בו כך.⁽¹³⁾

אמר רב יוסף: ניהזי אנן [נתבונן אנו בדבר]:

מדתני בברייתא: המוכר עבדו לחוץ לארץ, יצא לחירות וצריך גט שחרור מרבו שני.

שמע מינה: קנייה רבו שני, שהרי נתן הוא גט שחרור, ואם כן במכירת עבד לחוץ לארץ לא הדרי זביני [אין חוזרין מעות המקח], שהרי חלה המכירה.

ובהכרח דכי אמר שמואל את דינו שהדרי זביני, התם גבי שדה הוא שאמרה, לומר שאינה מכורה כלל, ומעות חוזרין, שהרי שמע רב ענן, שבאחד הדרי זביני, ובשני לא הדרי, ומאחר שהוכחנו כי במכר לחוץ לארץ לא הדרי זביני, בהכרח שבמכר בשנת היובל הדרי זביני, ולא הפסיד הלוקח את מעותיו.

מפרשת הגמרא את טעמו של רב ענן שהיה מה-א מסתפק:

א. ורב ענן ברייתא לא שמייע ליה [לא היתה הברייתא ידועה לו].

ב. ואי מדשמואל, לא פשט רב ענן את ספיקו מדברי שמואל שאמר אינה מכורה כל עיקר, וכיון שלדבריו אינה מכורה המעות חוזרין, כי ממאי דלפי שמואל אינה מכורה ומעות חוזרין? דילמא אינה מכורה, ואילו המעות מתנה ניהו, משום שאדם יודע שאין מכר שדה ביובל, וגמר ונתן את מעותיו לשם מתנה, מידי דהוה [כי הרי זה דומה] אמקדש את אחותו — שאין קדושין תופסין לו בה שהיא מחייבי כריתות דלא

לארץ, ולא מכירת עבד לגוי; אבל בערכין כט ב נזכר גם המוכר עבדו לגוי.

12. לכאורה תרגום המלים "הדרי זביני" היינו שהמקח בטל, רק שממילא חוזרים המעות ללוקח, וכן נראה מלשון רש"י שכתב "דהדרי זביני, וחזורות המעות ללוקח" — בוי"ו; אך אי אפשר לפרש כן, שאם כן איך נפרש "לא הדרי

זביני", שאם תפרש לא נתבטל המקח, אם כן אין מה להסתפק על מה אמרה שמואל, שהרי ודאי שעל יובל אמרה, וכמו שאמר "אינה מכורה", ולכן בהכרח לפרש "הדרי זביני", שפירושו: חוזרים מעות המקח ללוקח.

13. בהמשך הגמרא מבואר, וכן הזכיר זאת רש"י כאן, שהסברא לומר שאין המעות חוזרין במכר